
El Parc Arqueològic d'Olèrdola: propostes paisatgístiques

**Miquel Lloveras i Hernández
i Mercè Soler i Codina**

Museu d'Arqueologia de Catalunya. Olèrdola

Introducció

El conjunt arqueològic d'Olèrdola és situat en el sector occidental del massís del Garraf, en el vessant nord que mira cap a la plana prelitoral. Al conjunt s'hi accedeix des de la carretera C-244 de Vilanova i la Geltrú a Igualada, a 6 km de Vilafranca del Penedès.

La importància històrica d'Olèrdola és ja palesa des del començament de segle. L'any 1963 la Diputació de Barcelona va adquirir la finca que comprèn el conjunt arqueològic, i l'any 1971 s'inaugurà el museu i es construí la carretera d'accés. L'any 1992, es consolidà definitivament el Parc d'Olèrdola amb l'aprovació del Pla especial, promogut per la Diputació de Barcelona, amb l'objectiu de conservar aquest patrimoni cultural en el marc de la gestió dels espais naturals del massís del Garraf. L'àmbit del Pla especial ha estat ampliat recentment per la banda SW amb l'objectiu de connectar amb el Parc del Foix. Actualment, el recinte arqueològic d'Olèrdola està gestionat pel Museu d'Arqueologia de Catalunya.

El Pla director del Museu d'Arqueologia de Catalunya / Olèrdola té com a objectiu fonamental adequar la conservació i museïtzació del patrimoni arqueològic als requeriments actuals, en el marc de la política general engegada pel Museu a escala nacional. També planteja potenciar els vincles entre l'arqueologia i el patrimoni natural que l'envolta.

Olèrdola: un lloc històric singular

Les característiques topogràfiques del promontori d'Olèrdola i del seu entorn natural van propiciar el seu poblament inicial i les diferents etapes de la seva evolució urbanística. Són precisament aquests trets essencials del lloc els que resten com a romanalles al llarg de la història i, per tant, els que aquí ens interessarà analitzar per tal d'orientar les línies d'actuació futures. Tot seguit en remarcuem els seus trets principals.

Singularitat topogràfica i geològica

El promontori d'Olèrdola està configurat per l'aflorament d'un gran bloc de pedra calcària d'aproximadament 500 m de llargada per 150 m d'amplada, lleugerament inclinat cap al NE i amb un perímetre completat per imponents espadats que limiten l'accés natural al cantó de carena que baixa cap a ponent. Les aptituds defensives d'aquest indret determinaren el seu poblament, i adquirí gran importància a l'època dels ibers i després dels romans, dels quals hi resta el front de muralla de l'accés i la talaia militar en el punt més alt del promontori.

Els diferents graus d'estabilitat política i militar de cada època han fet variar substancialment el poblament d'Olèrdola, minvant en els moments de pau en benefici dels territoris més confortables de la plana del Penedès immediata i, en canvi, creixent en els moments més conflictius. Així, l'edat mitjana torna a ser un moment històric important per al conjunt emmurallat d'Olèrdola; d'aquesta època data l'església de Sant Miquel, la muralla sobre el espadats de migdia i les tombes del pla dels Albats.

Actualment, la singularitat topogràfica i geològica del lloc s'ha de valorar sobretot en clau paisatgística. El promontori és un indret molt freqüentat, on la gent gaudeix de

les àmplies panoràmiques sobre el Penedès, Montserrat, el massís del Garraf i el litoral mediterrani.

Punt de pas del massís del Garraf entre la plana del Penedès i la costa

El promontori defensiu d'Olèrdola s'ha d'entendre també a partir de la seva situació estratègica de domini i control del corredor de pas definit per la riera de Vilafranca. Aquest pas entre la plana interior del Penedès i el litoral mediterrani (la riera de Vilafranca és el primer pas que creua la Serralada Litoral al sud del Llobregat) fou, sens dubte, de gran importància des d'èpoques històriques.

En l'època actual en què les comunicacions i l'accessibilitat són factors determinants, aquesta posició geostratègica s'ha de llegir en termes diferents però igualment importants. El conjunt d'Olèrdola té un bon posicionament en el corredor prelitoral català per on passen les principals infraestructures viàries, i se situa en un nus on el Penedès creua cap a la costa del Garraf. Cal valorar el potencial social del Parc d'Olèrdola a partir de les seves bones comunicacions metropolitanes i de la seva posició equidistant respecte als principals centres de població.

L'entorn natural

El massís del Garraf és una peça fonamental del sistema d'espais lliures i naturals de la regió metropolitana de Barcelona. Actualment el Parc Natural del Garraf, el Parc d'Olèrdola i el Parc del Foix, tots gestionats pel Servei de Parcs de la Diputació de Barcelona, ja estan interconnectats i abracen els sectors més rellevats del massís des del

punt de vista natural i paisatgístic (vegeu la figura 1). El projecte de l'Anella Verda impulsat per la Diputació de Barcelona planteja la possibilitat d'ampliar les àrees naturals protegides no tan sols en el mateix àmbit de serralada, sinó també cap a sectors agrícoles de la plana del Penedès, buscant la connexió també amb la Serralada Prelitoral per anar a aconseguir un cinturó verd ampli que envolti i limiti la conurbació barcelonina.

La rellevància dels aspectes naturals d'Olèrdola no es limita, doncs, al del seu entorn més immediat, sinó que s'ha de situar en el marc més ambiciós d'una veritable xarxa d'espais lliures i naturals per a Catalunya. El Parc Arqueològic es vol plantejar perfectament integrat en un parc natural, el qual formarà part alhora d'un sistema més ampli d'espais naturals. La proposta s'orienta clarament cap a una síntesi entre l'arqueologia i la natura i, en definitiva, cap a la conservació, divulgació i gestió del patrimoni cultural/natural entès en un sentit ampli.

A un paisatge tan antròpic com el d'Olèrdola, aquest vessant cultural de la natura li és especialment adient. Cal revalorar el seu passat rural i donar nou sentit a les restes d'una tradició agrícola avui en clara regressió, però de la qual encara resten abundants romanalles en forma de feixes, cabanes, pous, vinyes i oliveres que lentament desapareixen tapades per les naixents masses boscoses.

L'entorn local

Ja s'ha comentat anteriorment que les migracions pendulars entre Olèrdola i la plana, imposades per les cir-

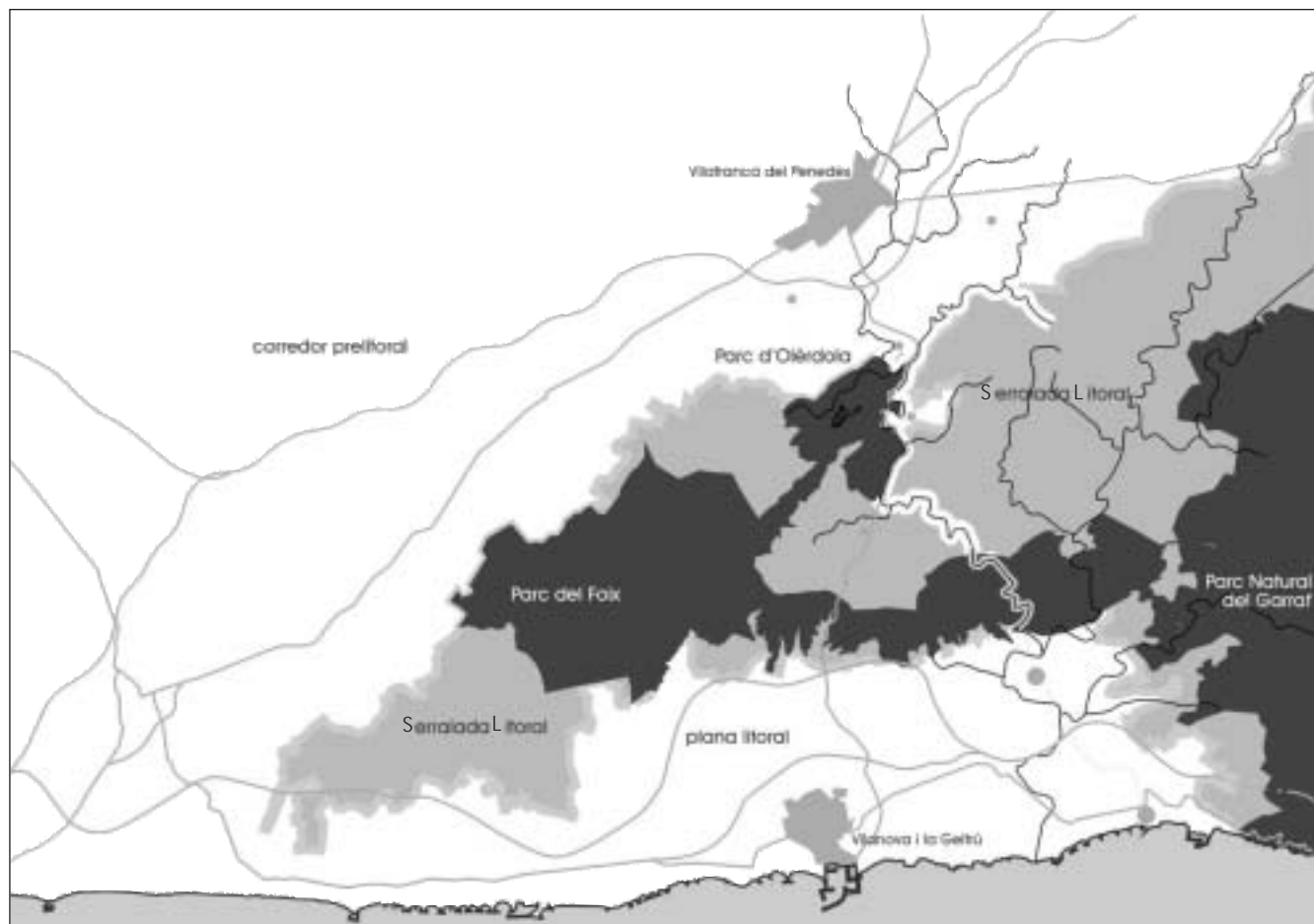

Figura 1. Olèrdola en el marc del sistema d'espais naturals.

cumstàncies històriques, han anat forjant la memòria històrica dels pobles que l'envolten, de tal manera que avui esdevé referent cultural d'un entorn territorial molt ampli.

El potencial social d'Olèrdola és especialment remarcable a escala local. Tradicionalment el «castell d'Olèrdola» com hom l'anomena, és un punt d'aplec i trobades. Però el que aquí interessa més és avaluar com es podria canalitzar aquest potencial des del punt de vista del territori i del paisatge, rendibilitzant els seus aspectes positius i minimitzant els possibles impactes ambientals de la pressió humana.

Una de les propostes que fa el Pla director consisteix a recuperar el paisatge i l'ús dels anomenats *fondos* com a xarxa física de vertebració territorial. Els fondos són valls encaixades per l'erosió en la roca calcària del massís que, com uns rius conreats de cereal i vinya, baixen cap a la plana. L'objectiu seria configurar una xarxa de passadissos d'interconnexió ecològica i paisatgística entre la serralada i la plana, des del Parc d'Olèrdola fins als teixits urbans dels pobles i de les ciutats properes. El fondo de la Seguera és, en aquest sentit, especialment important ja que recorre longitudinalment el Parc i voreja el nucli urbà de Sant Miquel d'Olèrdola i, més al nord, arriba fins a Vilafranca del Penedès. Complementàriament, el fondo de la Font de l'Alba prolonga el fondo principal i s'enfila fins a tocar la porta i la muralla romana del recinte del Parc Arqueològic d'Olèrdola.

Encaix entre el Parc Arqueològic i el Parc Natural

Un dels objectius fonamentals del Pla director és fer encaixar els diferents nivells de protecció necessària per preservar el patrimoni arqueològic i alhora el patrimoni natural, facilitant la seva interpretació i divulgació al conjunt de la població. Per aquest motiu es planteja un esquema de zones basat en dues anelles concèntriques al recinte actual d'Olèrdola, emplaçades dins el Parc Natural ja existent (vegeu la figura 2).

Nucli arqueològic i monumental

Definit pel promontori fortificat d'Olèrdola pròpiament dit i els seus espadats rocosos, el nucli monumental és l'element territorial més singular i representatiu i el que conté el conjunt més important de restes arqueològiques. Coincideix amb el recinte actual del jaciment (sector emmurallat i pla dels Albats) i ocupa tan sols una part del que és la propietat del Museu.

Anella arqueològica i paisatgística

Engloba el basament del promontori, les antigues terrasses conreades de la banda sud fins a arribar al camí de la urbanització, i la franja de terrasses ara boscoses que se situen al nivell de pla de la Font del Castell. Aquesta anella es planteja alhora com a àrea també de protecció del nucli ar-

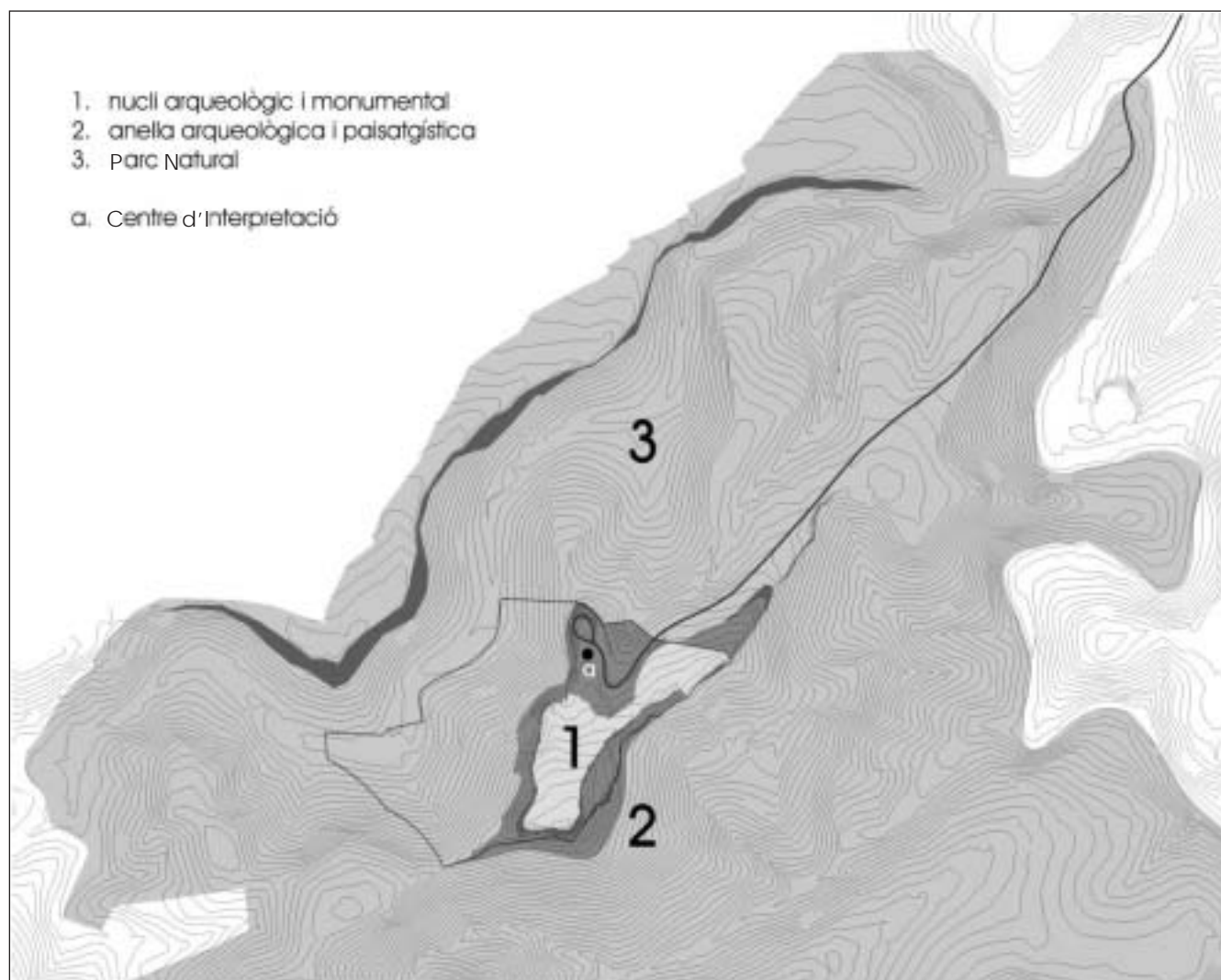

Figura 2. Encaix del Parc Arqueològic i el Parc Natural.

queològic i com a transició al Parc Natural. En aquesta zona s'haurien de potenciar els programes de recerca més innovadors, i també les activitats divulgatives i lúdiques, rendibilitzant tot el patrimoni existent tant arqueològic com natural, paisatgístic, geomorfològic, etnològic i rural.

Zones i itineraris arqueològics i paisatgístics

Tenen com a objectiu complementar els itineraris interns del nucli arqueològic, facilitar la visió panoràmica del promontori fortificat d'Olèrdola, recuperar el paisatge rural/natural actualment abandonat i malmès, i configurar un sector temàtic caracteritzat com a parc arqueològiconatural que esdevingui una nova oferta cultural i lúdica.

Aquest conjunt de zones abasta l'anella perimetral de

basament del promontori amb una superfície aproximada de 3 ha (vegeu la figura 3). Seguint un itinerari que partiria del Centre d'Interpretació, es configuraria un circuit d'anella completa al voltant del promontori, amb una longitud aproximada de 2 km que passaria per les zones següents:

- Pla dels Albats, amb les tombes antropomorfes excavades a la roca.
- Zona de les feixes sota la muralla de migdia. Es tractaria de recuperar paisatgísticament les antigues feixes conreades amb plantacions d'ametllers, i habilitar zones d'estada per poder gaudir de l'excel·lent paisatge del Garraf, tenint els espadats emmurallats i l'església de Sant Miquel com a teló de fons.
- Zona dels abrics a peu de talaia. Arranjament del camí que ressegueix la base de la paret rocosa per fer possible,

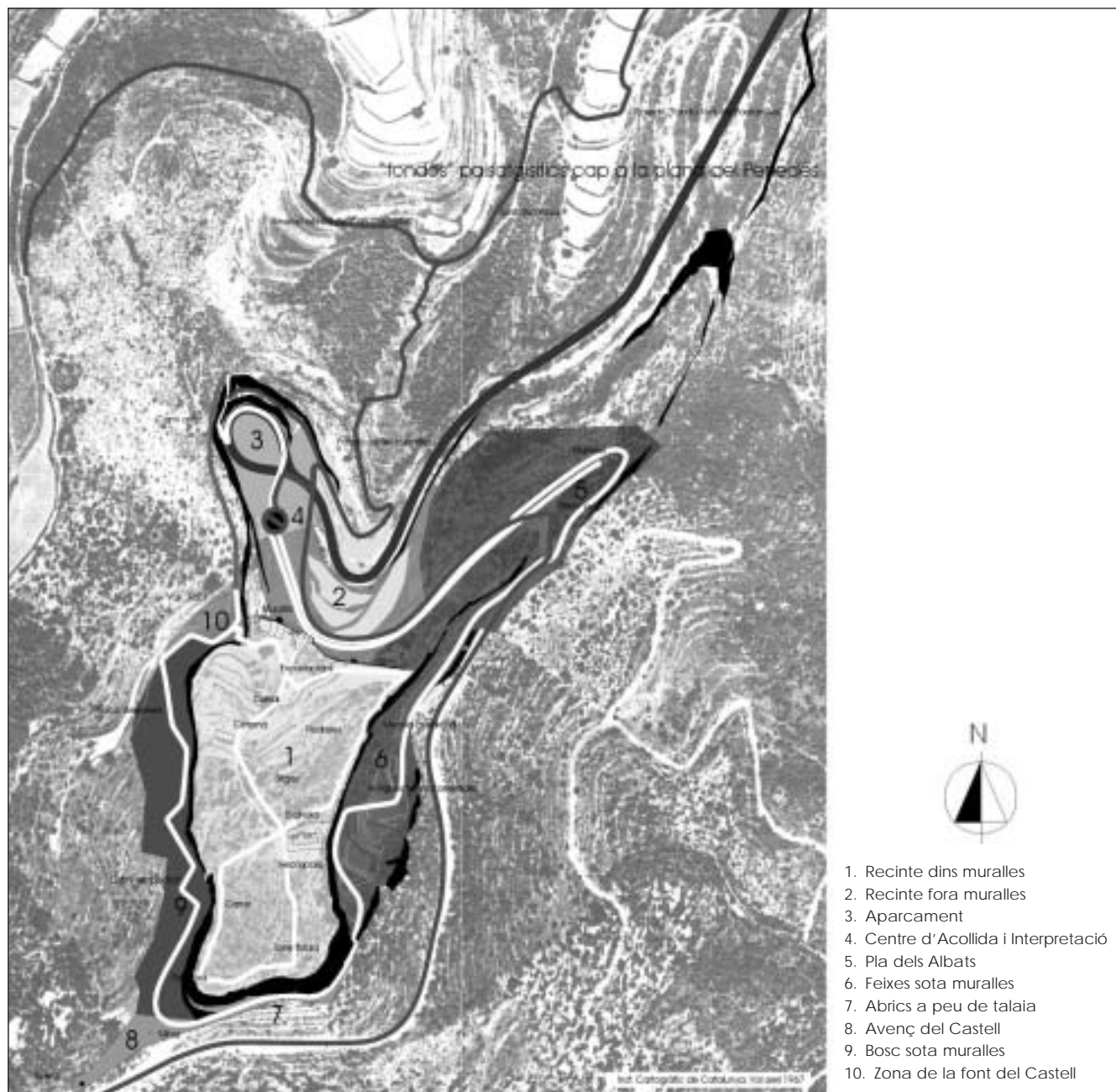

Figura 3. Zones i itineraris arqueològics i paisatgístics.

Vista de les muralles i les terrasses conreades l'any 1930 (foto arxiu Mas).

Cami antic d'accés al castell d'Olèrdola i feixes conreades. Vol aerí de l'any 1967.

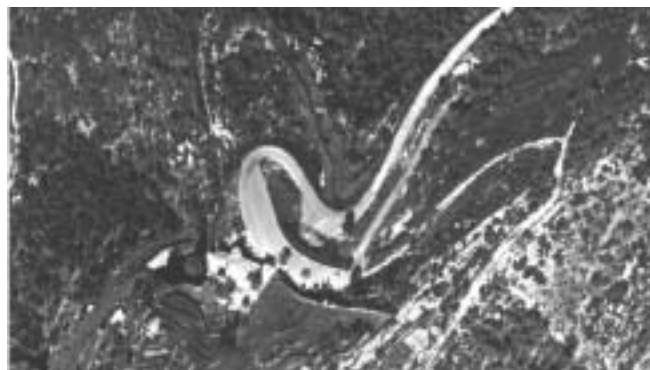
així, la visita i la interpretació dels abrics naturals on s'observen els seus orígens geològics i restes dels antics habitatges.

– Zona de l'avenc del Castell. Es planteja mostrar una estructura rural en decadència i els conseqüents processos de reforestació natural, la restauració d'una antiga mina i l'adequació i protecció de l'avenc.

– Zona del bosc sota muralles. Recorregut naturalista per un bosc mediterrani en fase de recuperació i visió del vessant més obac del promontori.

– Pla de la Font del Castell, amb l'ampliació de l'àrea d'estada actual i adequació de les feixes agrícoles abandonades. Aquesta zona es planteja com a possible emplaçament de projectes de recerca arqueològica implantats amb criteris paisatgístics.

– Zona de l'antic camí a l'extrem nord del promontori,

Nova carretera d'accés i aparcament. Vol aerí de l'any 1981.

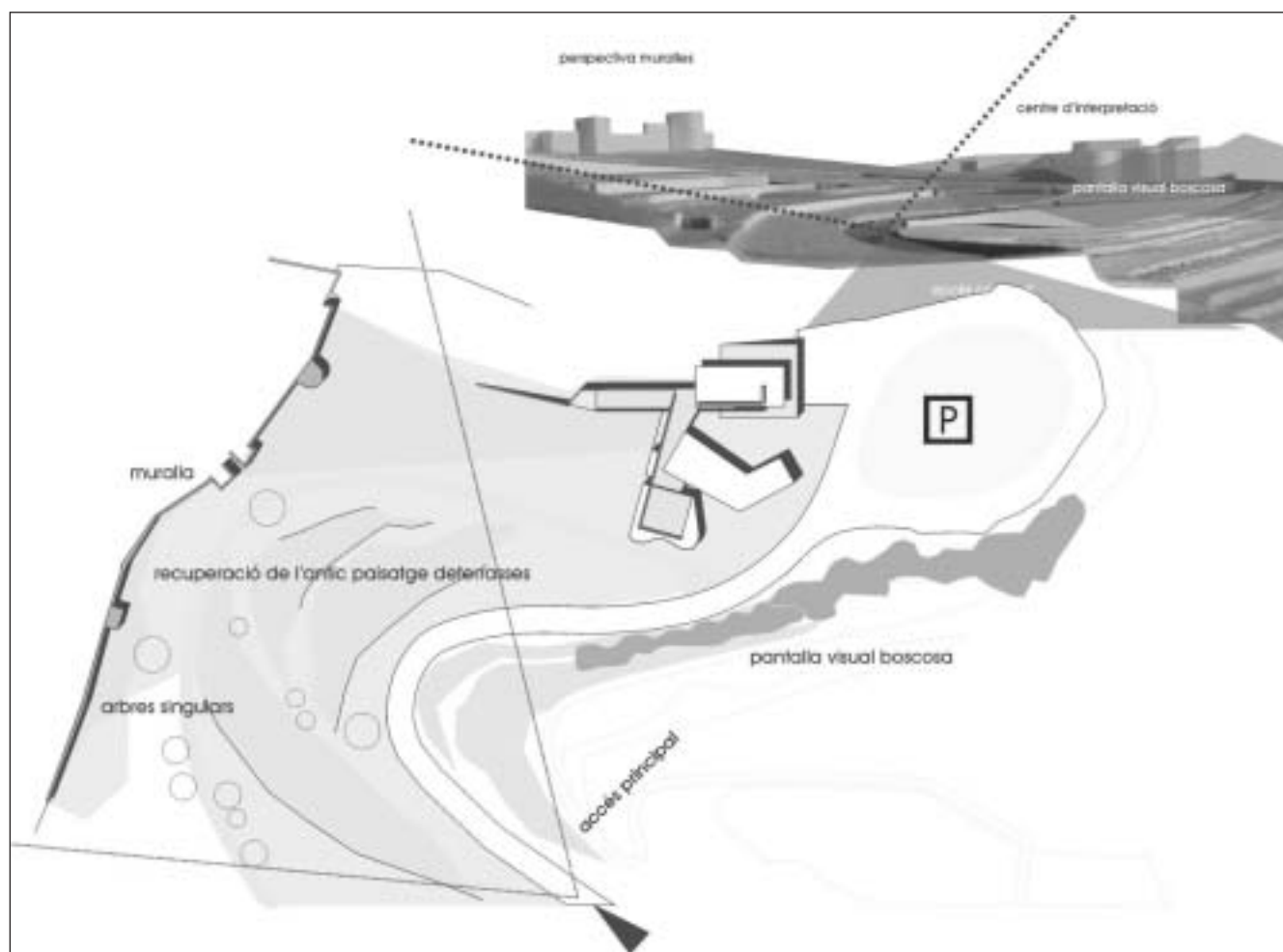

Figura 5. Projecte de recuperació paisatgística de l'accés.

on es recuperarien les traces del camí històric que salvava el desnivell dels espadats.

– Connexions amb els itineraris generals del Parc Natural, plantejant nous recorreguts temàtics, com ara el del fondo de la Font de l'Alba, que portaria fins a la zona arqueològica de Can Castellví.

Projectes de recuperació paisatgística

El Pla director planteja recuperar els indrets paisatgísticament degradats, majoritàriament situats al voltant dels traçats viaris d'accés.

Seria especialment important l'arranjament de l'actual aparcament i el tram final de la carretera d'accés construïda al començament dels anys setanta, amb un traçat que va representar una important modificació del paisatge. L'anterior camí d'Olèrdola des de la carretera de Vilafranca s'enfilava pel fondo de la Font de Fontanilles fins al coll dels Segarulls al dret de la masia. Les imatges antigues ens mostren un paisatge agrícola amb el típic camí passant per entremig de les terrasses conreades (vegeu la figura 4). El traçat de la nova carretera, en canvi, va tirar pel dret seguint la línia de carena des de la riera de Vilafranca fins als Segarulls. Els terraplens i els desmunts de terra provocats pel traçat se situen allà on les panoràmiques són més visibles, i ni les plantacions d'ailants ni els canyars espontanis sorgits amb els anys, no han pogut corregir l'impacte visual inicial.

El nou aparcament va suposar un impacte encara més gran. Situat just al davant de les muralles del conjunt monumental, per construir-lo es van destruir les feixes conreades que emmarcaven la imatge tradicional d'Olèrdola. El terraplenament afectà també la part alta del fondo de la Font de l'Alba, de manera que desapareixia la connexió del portal de les muralles amb el fondo de la Seguera i, més enllà, amb la plana del Penedès. Finalment, la col·locació dels vehicles aparcats just al davant de les muralles va emmascarar una de les panoràmiques fonamentals per a la comprensió del jaciment.

El Pla director planteja resituar l'aparcament a l'extrem NW del promontori recuperant i revalorant la visió panoràmica de la muralla, dissenyant-lo paisatgísticament. Els terrenys alliberats possibilitarien la rehabilitació de l'estructura tradicional de terrasses, l'habilitació de zones d'estada a l'aire lliure i l'adequació d'un espai lúdic i cultural adient per a les trobades anuals i concerts que actualment ja es duen a terme. Aquest recinte fora muralles s'entendria com un gran prat abanecat, i es reconstruirien els murs de pedra i l'antiga topografia de terrasses suaus, bo i revalorant els arbres històrics existents i alguns grups arbustius de garric (vegeu la figura 5).

La construcció del nou Centre d'Interpretació del Parc s'adaptaria a aquests requeriments paisatgístics mitjançant un edifici orgànic adaptat a la topografia, en diàleg amb el paisatge i amb el patrimoni arqueològic. El llenguatge arquitectònic es basaria en les construccions pètries rurals clarament assentades en el terreny. Els diferents volums configurarien esclatxes d'entrades, fluxos de pas i vistes cap al paisatge. Les parets es comportarien com a murs en continuïtat amb les feixes, murs que contindrien sostres vegetals i terrasses panoràmiques i assolellades.

Resumen

El Parque Arqueológico de Olèrdola: propuestas paisajísticas

Esta comunicación resume las propuestas básicas del «Estudio arquitectónico y paisajístico» del Plan director del Museo de Arqueología de Cataluña / Olèrdola. En la comunicación se tratan los siguientes puntos:

1. Objetivos fundamentales. Desarrollo del proyecto de divulgación del Museo. Encaje metropolitano, comarcal y local. Encaje con los sistemas naturales.

2. Olèrdola, un asentamiento amurallado de la Cordillera Litoral. Bases históricas y traducción en propuestas de futuro. Encaje del Parque Arqueológico en el sistema de parques naturales y en las políticas de planificación territorial.

3. Olèrdola y el llano. Relaciones con el entorno comarcal y local y con las iniciativas culturales de sus habitantes. Claves de la estructura física del territorio para establecer estrategias de colaboración. Propuestas para el Fondo de la Font d'Alba y para el Fondo de la Seguera.

4. El promontorio de Olèrdola, núcleo del Parque Arqueológico-natural. Propuesta de anillo arqueológico-paisajístico: itinerarios divulgativos y zonas de estancia.

5. Actuación paisajística delante de las murallas. Recuperación de las antiguas terrazas agrícolas como espacio de estancia y ocio.

6. Propuesta arquitectónica en el frente interior de las murallas, liberándolas de los edificios modernos adosados. Propuestas para una posible reubicación del Centro de Acogida e Interpretación del Parque Arqueológico.

Abstract

The Olèrdola Archaeological Park: proposals for landscaping

This article describes the basic proposals of the Architectonic and Landscape Study of the Management Plan of the Archaeological Museum of Catalonia/Olèrdola. In the article the following points are dealt with:

Point 1. Basic objectives. Development of the Museum's educational project. Position within the Barcelona Metropolitan Area. Position with regard to natural areas.

Point 2. Olèrdola, a walled settlement in the coastal mountains. Historical traditions translated into future proposals. Position of the Archaeological Park within the system of Natural Parks and the territorial planning policy.

Point 3. Olèrdola and "La Plana". Local and county relationships, relationships with the cultural ideas of the inhabitants. Keys to the physical structure of the territory aimed at establishing collaboration strategies. Proposals for the *Fondo de la Font de l'Alba* and for *Fondo de la Seguera*.

Point 4. The Olèrdola promontory as the nucleus of the Archaeological/Natural Park. Proposal for an archaeological/landscape green belt; educational and recreational itineraries and sites.

Point 5. Landscaping opposite the walls. Recovery of the old agricultural terraces as a leisure and rest area.

Point 6. Architectonic proposal for the interior facade of

the walls involving the removal of the modern buildings attached to the walls. Proposals for a possible relocation of the Archaeological Park's Visitor Centre.